

דרכא

DARCA SCHOOLS

חוברת כיס למורה: הילדיו איתנים חינוכי מיטבי

פתיחה

התלמיד שווה רוב היום בבית הספר, ולכן סביבה חינוכית זו מהווה סוכן חברות משמעותי המשפיע על גיבוש אישיותו. במהלך השעות בבית הספר נפגש התלמיד עם אנשים שונים הנמצאים סביבו - תלמידים בני גילו, מורים ואחרים, כאשר המגעים עם חלק מהם תכופים, ועם אחרים - פחות. תחושותיו של התלמיד לגבי ערכו מושפעות מן האנשים הסובבים אותו.

בחוברת זו נציג בפניכם את כלל היגדי האקלים המופיעים בראמ"ה בתחום: אקלים חינוכי ומיומנויות רגשיות וחברתיות. החשיבות שכלל צוותי המורים יכירו את לשון ההיגדים והמדדים הנבחנים יסייעו בידכם להיות במודעות לפעולות ולמעשים המשפרים את האקלים החינוכי.

הרבה פעולות חינוכיות ולימודיות נעשות על ידי כלל צוותי החינוך בבית הספר והתלמידים אינם מקשרים בין הפעולות להיגדים, לכן שימוש שוטף בהיגדים וקישורם לפעולות החינוכיות ע"י צוותי החינוך באופן שוטף יסייע לתלמידים בהבניית המושגים ומשמעות ההיגדים וחיבורם לפעולות הנעשות בבית הספר.

בסוף החוברת אנו מפנים אל אתר 'דרכא קונקט' המציע כלים, עזרים ומערכי שיעור שיסייעו בידכם לפיתוח אקלים חינוכי מיטבי בבית הספר.

אנו מאמינים כי בית ספר ששורר בו אקלים חינוכי מיטבי, הוא מוסד חינוכי המאפשר לתלמידיו למצות את הפוטנציאל הלימודי שלהם, מקנה להם ערכים של כבוד וסובלנות לשונה, מכשיר לשיתוף פעולה, לתקשורת בין-אישית יעילה וליכולת למידה והתפתחות מיטבית. כל זאת, תוך התייחסות לצרכים הבסיסיים ולצרכים המיטביים של התלמידים.

בברכת הצלחה, רשת דרכא

תחושת שייכות

1 "טוב לי בבית הספר".

2 "בית הספר שלי הוא מקום שנעים לי להיות בו".

3 "אני מרגיש חלק מבית הספר".

רקע: תחושת שייכות של תלמידים היא רגש בסיסי, המהווה מצע ראשוני לצמיחה ולהתפתחות, והיא מושפעת מהסביבה החברתית בבית הספר. למשל, עד כמה הסביבה בבית הספר מקבלת את התלמידים, מכבדת אותם ותומכת בהם. תחושת שייכות גבוהה משפרת את התפקוד של התלמידים בבית הספר.

שיח: עם התלמידים, מומלץ לקרא את ההיגדים ולבחון איתם באילו חלקים טוב להם, באילו פעולות הם מרגישים חלק מבית הספר.

תורך: מומלץ מאוד לקשר בין פעולות שמתרחשות בכתה/שכבה/בי"ס להיגדים המופיעים כאן ולהשתמש בלשון ההיגדים. לדוגמה: מועצת התלמידים היא משמעותית ונותנת לי מקום להיות חלק מבית הספר, פעילות הגיבוש שהייתה בכתה מוסיפה לתחושות הטובות שלי בבית הספר.

יחסי קרבה ואכפתיות בין מורים לתלמידים

1 "אני תמיד יכול לפנות לאחד המורים שלי אם אני רוצה לשוחח על משהו שחשוב לי".

2 "כשהמורים מבטיחים שהם יטפלו במשהו - הם מקיימים".

3 "אני מרגיש שהמורים בבית הספר מקשיבים למה שיש לי לומר, גם אם זה לא קשור ללימודים".

4 "למורים שלי אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בנוגע ללימודים".

5 "המורים בבית הספר מתייחסים לכל התלמידים באופן שווה ולא מפלים בין תלמיד לתלמיד".

6 "למחנכת שלי אכפת ממני וממה שקורה לי, ולא רק בנוגע ללימודים".

רקע: ליחסי הגומלין בין המורים לתלמידים חשיבות רבה בתפקוד התלמידים ובהצלחתם. מערכת יחסים בין מורים לתלמידים המתבססת על אמון, על הוגנות ועל תקשורת טובה מאפשרת פניות רגשית ללמידה ומקדמת רכישת מיומנויות רגשיות, חברתיות ולימודיות בקרב התלמידים.

שיח: בשיחות של מחנכים/מורים מקצועיים עם התלמידים ניתן לשמוע מהם על העדר הקשבה של המורים. ניתן לבחון עם התלמידים באילו חלקים - היגדים הם מרגישים שיש חוסר מענה של ביה"ס-מורים, כיצד לדעתם ניתן לשפר, ועוד.

תווך: מומלץ שכל איש חינוך יקיים שיחות אישיות עם תלמידים, כמו כן כחלק מהשעות הפרטניות לתת מקום להקשבה לתלמיד. גם כאן נדרש תווך ביו פעולות שנעשות: מה מטרתן ולמה הן מסייעות, וכיצד הן עונות על ההיגדים. לדוגמה: בשיחות האישיה אני מקשיבה למעסיק אתכם מעבר ללימודים. אתם מוזמנים להציע הצעות לגבי סגנון המבחן-נושא ועוד.

קשרים חברתיים בין התלמידים

1 "בכיתה שלי יש אווירה טובה בקרב התלמידים".

2 "לתלמידים בכיתה שלי אכפת זה מזה".

3 "בבית הספר יש לי חבר שאני יכול לסמוך עליו בעת הצורך".

4 "אני יודע איך להתחבר עם תלמידים אחרים".

5 "אני מצליח להסתדר עם תלמידים אחרים גם אם הם חושבים אחרת ממני".

רקע: אחד המרכיבים הבסיסיים במרקם היחסים בין באי בית הספר הוא הקשרים החברתיים בין התלמידים לבין עצמם. מערכת יחסים טובה ומכבדת בין התלמידים לחבריהם תורמת לשיתוף פעולה ביניהם, לתקשורת חיובית וליצירת אקלים כיתה מיטבי ואווירה לימודית טובה.

שיח: בשיחות עם התלמידים מומלץ לבחון את התחושות שלהם ואת יחסי הגומלין בין חבריהם. בנוסף מומלץ כמובן לבחון יחד איתם אלו פעולות יכולות לסייע להגברת הקשרים.

תוך: פעולות רבות מתרחשות בכיתה/בביה"ס וכאן ישנה חשיבות לבחון איתם האם הפעולה שעשינו השפיעה על היחסים וכן לקשר בין פעולה כגון מסיבת כיתה, יום הולדת וכדו' לתוצאה המצופה מפעולה זו.

לדוגמה: במפגש שלנו עם הכיתה המקבילה יצרנו קשרים עם תלמידים חדשים במטרה להכיר את החברים שלנו מהכיתה המקבילה וליצור חברויות חדשות. אני רואה שאכפת לכם זה מזה - "דוד דאג להעביר את החומר שלימדתי אתמול ליוסי שהיה חולה, כל הכבוד".

התנהגות לא נאותה של תלמידים בכיתה

- 1 "לעיתים קרובות התלמידים עושים רעש ובלגן בכיתה ומפריעים ללמוד".
- 2 "בכיתה שלי יש תלמידים שמתחצפים למורים".
- 3 "פעמים רבות תלמידים בכיתה שלי מאחרים או לא מגיעים לשיעורים".

רקע: דפוסי ההתנהגות של התלמידים בשיעורים משפיעים באופן ישיר על האווירה הלימודית בכיתה. התנהגות לא נאותה של תלמידים בשיעור מפריעה למהלך השיעור, מונעת ניצול של זמן השיעור ללמידה ויוצרת חוסר שקט ומתח שאינם מאפשרים למידה.

ההיגדים מבטאים התנהגות לא רצויה של התלמידים ומנוסחים באופן שלילי ולכן ככל ששיעורי ההסכמה גבוהים יותר הם מצביעים על מצב שלילי יותר.

שיח: בשיחות עם תלמידים לאור ההיגדים, אפשר לבחון מה האווירה הלימודית בכיתה, יחד עם התלמידים ניתן להגדיר תקנון או כללים שיוכלו לשפר את אווירת הלמידה.

תווך: חשוב לתווך לתלמידים את הכללים שנקבעו: מה מטרתם, וכיצד הם מסייעים ללמידה, מאפשרים למידה טובה וכו"ב. לדוגמה, מה משמעות האיחורים ללמידה ברמה הקבוצתית? וכן מה אחריות התלמידים לאווירה הלימודית? "האיחורים של מספר תלמידים לשיעור מעכבים את ההתקדמות שלנו בלמידה".

מאמצי בית הספר למניעת אלימות ופגיעה ברשת

1 "בבית הספר עושים פעולות רבות כדי למנוע אלימות וכדי לטפל בה".

2 "בבית הספר מדברים איתנו על גלישה בטוחה ועל סכנות ופגיעות באינטרנט וברשתות החברתיות".

3 "אני יודע כיצד להימנע מסכנות באינטרנט וברשתות החברתיות" (למשל פגיעה בפרטיות שלי, חשיפה לתכנים פוגעניים ומידע מזויף)".

רקע: היגדים אלו מבטאים את המאמצים שעושים בתי הספר כדי להגביר את תחושת המוגנות והביטחון של התלמידים.

שיח: בשיחות עם התלמידים חשוב לציין את כוחה של הרשת לחיוב ומאידיך על הסכנות הטמונות, בנוסף חשוב לציין בפני התלמידים אם חלילה צצה סכנה למי מומלץ לפנות ואיך לפנות.

תווך: פעולות רבות נעשות בבתי הספר הנוגעות לסכנות ברשת ולכן מומלץ לתווך בין הפעולות למטרת העשייה והתוצאה, מומלץ להביא דוגמאות של התרחשויות מסוכנות ברשת.

מעורבות באירועי אלימות

1 "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים העליב אותי או קילל אותי או לעג לי כדי לפגוע בי".

2 "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים נתן לי מכות או סטירות או בעיטות במטרה לפגוע בי".

3 "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים הפיץ עליי שמועות או שקרים כדי לפגוע בי".

4 "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים השתמש ברשתות החברתיות כדי לפגוע בי (לדוגמה: העליב, חסם אותי, הפיץ עליי שמועות או הפיץ תמונה מעליבה שלי)".

5 "בחודש האחרון הטילו עליי 'חרם'".

6 "בחודש האחרון אחד התלמידים איים שיפגע בי בבית הספר או אחרי הלימודים".

7 "בחודש האחרון מישהו מהתלמידים דחף אותי".

רקע: אחד המרכיבים העיקריים של אקלים חינוכי חיובי הוא תחושת הביטחון של התלמידים בבית הספר. היעדר אלימות ותחושת ביטחון גבוהה מאפשרים לתלמידים להתפתח וללמוד באופן מיטבי. לצערנו, גילויי האלימות בחברתנו, ההולכים ומתרבים, נכנסים גם לבתי הספר, המהווים זירה דומיננטית לאלימות בין בני נוער. קיימת מחויבות של כלל המורים לפעול בזירה זו ולקחת אחריות על ביטויי אלימות בנוסף על הפעולות המערכתיות הקיימות בביה"ס.

ההיגדים מבטאים התנהגות לא רצויה של התלמידים ומנוסחים באופן שלילי ולכן ככל ששיעורי ההסכמה גבוהים יותר הם מצביעים על מצב שלילי יותר.

שיח: בשיחות עם התלמידים חשוב לתת דגש על פגיעה בצחוק-לא התכוונתי שגם היא אסורה. בנוסף חשוב להבהיר את משמעות האלימות ואת תוצאותיה, לקיים שיח על ההיגדים ולבחון איתם רעיונות לפעולה.

תורך: מומלץ להתייחס לאירועים שהתרחשו ולתאר את התגובה הבית ספרית בבחינת - שיקוף הפעולה ופומביות הגינוי למעשה פסול, כמו לתת תוקף למשמעות התקנון הבית ספרי ומדוע פעולות אלו אמורות להגן על כלל באי בית הספר. חשוב לעודד תלמידים לדווח על אירוע אלימות ולהסביר למה השתקה או דחייה היא בעייתית.

מיומנויות רגשיות-חברתיות

מבוא

כדי להגשים את ייעודם של התלמידים בעולם המחר, על התלמידים לרכוש מיומנויות שיסייעו להם למצות את הפוטנציאל הגלום בהם ויאפשרו להם להשתלב באופן מיטבי בחברה. משרד החינוך הכין רשימה של מיומנויות הדרושות לפרט כדי להכינו לעולם המשתנה, מיומנויות שיאפשרו לו להצליח כבוגר. מיומנויות רגשיות (תוך-אישיות) ומיומנויות חברתיות (בין-אישיות) הן חלק מרשימה זו.

אף שמיומנויות אלו מובחנות היטב האחת מהשנייה, הן קשורות זו בזו, והליך הרכישה של האחת תלוי בהליך הרכישה של השנייה ובשלבי ההתפתחות של ילדים לפי גילם. כמו כן למיומנויות אלו השלכות גם על רכישה של מיומנויות אחרות כמו התמודדות עם מצבי לחץ ומעורבות חברתית. גם מיומנויות לומד עצמאי נסמכות בין היתר על רכישה של מיומנויות רגשיות-חברתיות (כמו מודעות עצמית והכוונה עצמית).

מיומנויות רגשיות-חברתיות

- 1 "אני מצליח לפתור ויכוחים עם חברים."
- 2 "גם אם אני כועס אני מצליח לא להתפרץ."
- 3 "אני יודע מה אני צריך לעשות כדי להירגע."
- 4 "אני יודע להסביר איך אני מרגיש (למשל כשאני כועס, עצוב או שמח)."

רקע: מיומנויות רגשיות-חברתיות הן מיומנויות הנוגעות להתנהלות הפרט עם עצמו ועם סביבתו. מיומנויות רגשיות מסייעות לאדם לזהות את רגשותיו, לבטא אותם ולשלוט בהם, וכן להבין רגשות של אחרים ולגלות אמפתיה כלפיהם. מיומנויות חברתיות מסייעות לפרש נכון התנהגויות של אחרים, לנווט ביעילות במצבים חברתיים ולקיים אינטראקציות חיוביות עם אחרים.

שיח: בשיחות עם התלמידים בעקבות ההיגדים ניתן לזהות יחד איתם מה נקודות החוזק והחולשה בכתה, לשמוע מן התלמידים על דרכים לשיפור והצעות לייעול. באתר הרשת "דרכא קונקט" ובעזרת היועצ/ת ניתן לקבל דרכי פעולה לקידום ושיפור מיומנויות חברתיות. משימה זו מוטלת על כל צוותי החינוך ולא רק על מחנכים.

תווך: מומלץ להתייחס לאירועים שהתרחשו כיצד התלמידים פעלו, כיצד נכון היה להגיב. מומלץ להביא דוגמא בפועל מן השיעור למצב שלילי וכיצד היה נכון לפעול. חיזוק התנהגויות חיוביות.

קושי בהתמודדות עם מצבי אהל

- 1 "קשה לי להתמודד עם לחץ בלימודים".
- 2 "קשה לי להתמודד עם טעויות או עם כישלונות".
- 3 "כשיש שינויים בשגרת היום-יום שלי אני נלחץ".
- 4 "קשה לי לקבל דעות שונות משלי".

רקע: כל אחד עלול להיתקל במצבי קושי ומשבר במהלך חייו. היכולת של הפרט להתמודד בהצלחה עם מצבי לחץ ותסכול, להתאושש בקלות יחסית מכישלונות ולהסתגל למצבים חדשים מעידה על חוזק נפשי. גישה חיובית לחיים, אמונה עצמית ביכולת, ותחושת שליטה תורמות כולן ליכולת להתמודד עם קשיים. ההיגדים מנוסחים באופן שלילי ולכן ככל ששיעורי ההסכמה גבוהים יותר הם מצביעים על מצב שלילי יותר.

שיח: בשיחות עם התלמידים על ההיגדים, חשוב לציין שאלו פעולות לגיטימיות אך מומלץ לתת כלים להתמודדות עם מצבי לחץ - יש להיעזר עם היועצ/ת. ניתן לזהות בכיתה מה הוא ההיגד בו רב התלמידים מסכימים איתו ועל בסיס קושי זה לבנות תוכנית עבודה עם התלמידים ולשתף יחד עם שאר המורים.

תורך: מומלץ לקיים סדנאות סימולציות לדרכי פעולה והתמודדות עם מצבי לחץ.

מאמצי בית הספר לקידום מעורבות חברתית של תלמידים

1 "אני יכול להשפיע על קבלת החלטות בנושאים לימודיים (כמו לבחור מה ללמוד, איך ללמוד וכיצד להיבחן)".

2 "אני יכול להשפיע על קבלת החלטות בנושאים חברתיים (כמו פעילות בהפסקות, טקסים וטיולים בית ספריים ונושאים לדיון בשיעורי חינוך)".

3 "בית הספר מעודד תלמידים ליזום פעילויות לטובת בית הספר או הקהילה".

4 "בבית הספר יש הרבה פעילויות של תלמידים למען הקהילה והחברה (כמו טיפוח ושמירה על הסביבה, עזרה לאזרחים ותיקים וילידים עם צרכים מיוחדים)".

5 "בית הספר מעודד את התלמידים להשתתף בפעילויות לפיתוח מנהיגות כמו ועדות בית ספריות, מנהיגות צעירה, מועצת התלמידים, תנועות וארגוני נוער".

רקע: בית הספר והקהילה הם בין הזירות המרכזיות שבהן אפשר לקדם את מימושם של ערכים ומיומנויות בחיי היום יום ולעודד התפתחות של בוגרים מעורבים וערכיים. בבסיס הלמידה החברתית מונח העיקרון של "למידה מתוך התנסות". תרגומם של ערכים ועקרונות אלו הלכה למעשה בא לידי ביטוי בכך שהתלמידים ממלאים תפקידים בבית הספר ונחשפים לתרומה לקהילה.

שיח: בשיחות חשוב לעודד תלמידים לביצוע פעולות שלהם הן במסגרת הבית ספרית והקהילתית. כל מורה יכול לקיים בשיעורו מיזם התנדבות הנוגע לשיעוריו - עזרה לחבר, תרגול ועוד.

תוך: מומלץ לתת לתלמידים מידי פעם לבחור את סגנון הלמידה או בחירה מתוך נושאים ללמידה אישית או קבוצתית או לבחור מה הנושאים שהיו רוצים ללמוד בשיעור זה מתוך תכנית הלימודים. מומלץ לציין תרומה חברתית של התלמידים, לעודד תלמידים לקחת על עצמם תפקידים או פעולות באורח החיים הבית ספרי.

חשוב לתוך את הפעולות הרבות שנעשות בביה"ס עם שילוב לשון ההיגדים הנ"ל.

כלים, צרכים ומצרכי שיצור בתחום אקלים חינוכי מיטבי שפותחו על ידי רשת דרכא וכן מצרכי שיצור מאתרים שונים

כלים ועזרים בתחום פיתוח אקלים חינוכי מיטבי:

ערכת קלפים הכוללת היגדי אקלים לדיון ותצוגה דיגיטלית:

2. אקלים חינוכי

1. מיומנויות רגשיות חברתיות

ערכה לפיתוח שיח אישי - מניפת שאלות לתלמיד דיגיטלי:

פרוטוקול לניהול שיחת הקשבה:

איכפת לי / מודל 2

איכפת לי / מודל 1

כרטיסייה לניהול שיח רגשי:

פרוטוקול לניהול שיחת משמעת:

כרטיסיה - עשרת הדברות לניהול כיתה:

כרטיס סדנת סימולציות - אירוע אלימות:

מערכי פעילות:

2. קרבה ואיכפתיות בין מורים ותלמידים

1. אקלים כיתה מיטבית

4. אלימות ברשתות החברתיות

3. מוטיבציה ואחריות אישית

כלים ניהוליים לבית הספר להערכת אקלים חינוכי מיטבי:

